

J. St. Sehested: Dydernis Prøvesteen (etc.). Kbh. (1688—90). Bind i rødt Chagrin med Haandforyldning. 1875.

IX

BOGBINDERMESTER IMMANUEL PETERSEN

(D. L. CLÉMENT's EFTF.)

født den 1. Febr. 1836, død den 24. Juni 1903

Immanuel Petersen

Efter Tegning af Hans Tegner.

Ved Midsommertid i Aar døde IMMANUEL PETERSEN efter én Dags Sygeleje. Han havde vel næppe tænkt sig, at han til sin sidste Dag skulde være Indehaver og Leder af Forretningen; thi det var ingen Hemmelighed, at han i nogle Aar havde følt sig sygelig og trættet og ønskede at trække sig ud af den. Det føjede sig ikke saaledes for ham. Derimod fik han sit Ønske opfyldt, aldrig at se den store Forretning splittet ad eller vanrøgtet under nye Ledere. Selv havde han drevet den op, og det var hans Stolthed, at han holdt den i fuld Virksomhed og paa Højde med sin Tid.

Immanuel Petersen var en af de sidste Bogbindere, som gjorde Mesterstykke — det var i 1860 —, og til en Begyndelse var det vanskeligt nok for ham at slaa sig igennem. En halv

Snes Aar efter sad han dog med et godt Værksted og var anset som en af de dygtigste af de yngre Mestre. Haandforyldningen var hans Speciale, og han drev det et godt Stykke videre end sine Kolleger i den Retning. Paa Udstillingen i 1872 var hans Montre fyldt med Haandarbejde, og paa Aabningsdagen solgte han straks et Bind til Kongen for hundrede Rigsdaler. For at kunne forstaa Petersens Over-

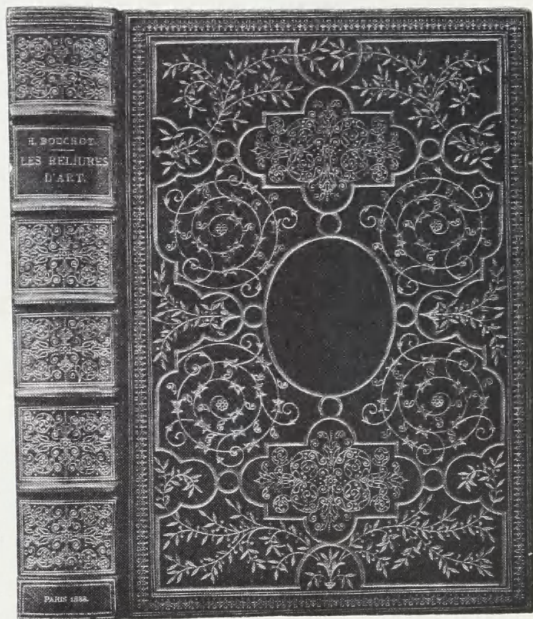

StorFolio med paalagt Skind. Haandforyldning, c.1874.

Dato og kunde derfor paatage sig alle Arter af Bogbinderarbejde. — Da Petersen en Dag tilfældig havde Ærinde paa Værkstedet i Aabenraa, blev Forretningen tilbuddt ham, og efter at have summeret sig lidt paa det overtog han denne. Nu var der noget for hans rastløse Arbejdsevne at tage fat paa. Alt indrettedes efterhaanden efter de nyeste Fremskridt; Maskinerne gik tilsidst med Damp, og han var parat til med kort Varsel at fylde Boghandlernes Hylde og Vinduer med Omslagsbøger og pressetrykte Shirtingsbind. Stadigt arbejdedes der paa Læderbind til Vaisenhusets Bibler, og hvert Aar ved Juletid var hans store Værkstedspersonale i en Ugestid udelukkende beskæftiget med ildsom Indbinding af Vejviseren. Naar Huset i den travle Tid var fyldt til Overmaal med Arbejde, var Petersen rigtig i sit Es. Han var alle Vegne, havde sine Øjne med sig og gav Besked til højre og venstre, hvis han da ikke netop en halv eller hel Dag støt tog Plads ved en Forylderpresse og betjente den. Naar dette skete, forstod man, at nu var det Alvor med Travlheden. »Mester ta'r selv sit Tag med og gaar i Spænd med

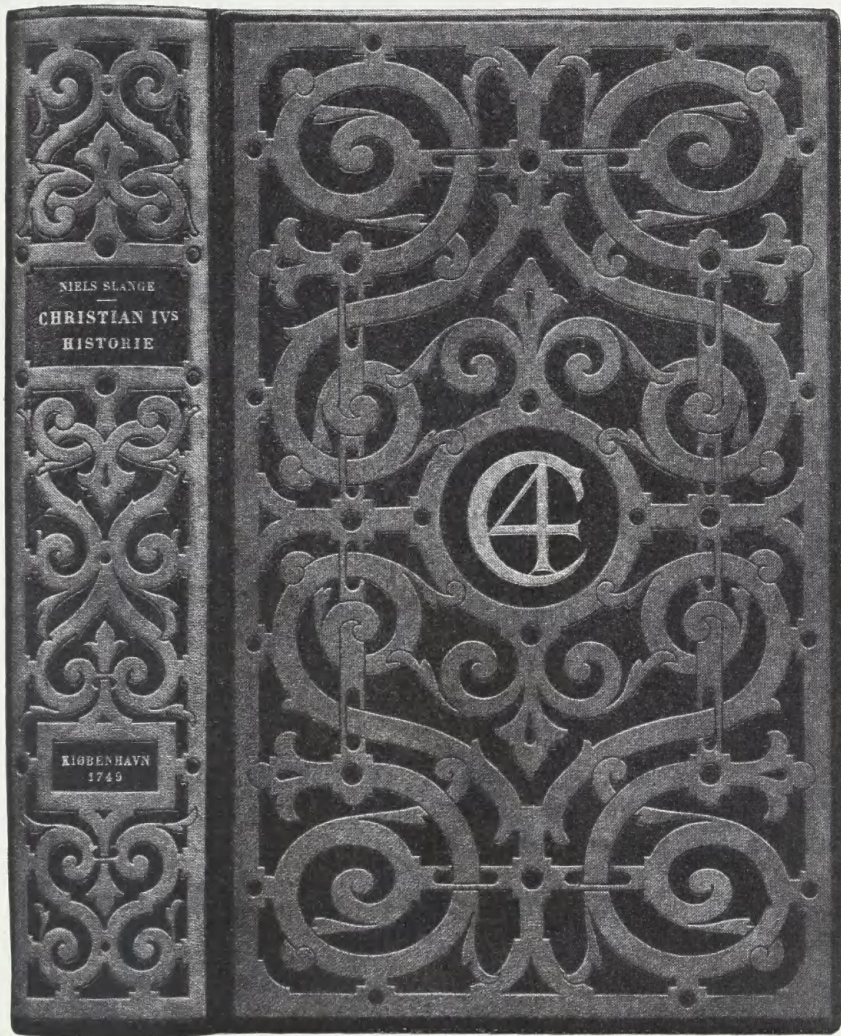
raskelse og Glæde over dette Salg maa man erindre sig Forholdene paa den Tid: hvor lidet kultiveret Smagen var for Bogbinderarbejde, og hvor sjældent der blev gjort Bestillinger paa Bind i fuldt Skind og med gennemført Dekoration. Det kan vel næppe være Tvivl underkastet, at hin Udstillings Resultater have opmuntret ham til at gaa videre med det fine Haandarbejde.

Nogle Aar senere døde Universitetsbogbinder D.L. CLÉMENT, Indehaveren af Datidens største og mest kendte Bogbinderi herhjemme. Clément's Værksted overskyggede alle andre danske Bogbinderes; det var forsynet med Maskiner og Værktøj af nyere

Lille Kvart i brunt Maroquin med Haandforyldning, c. 1889.

Stor Folio. Mørkbrunt Maroquin med gul Paalægning. Navnetræk i Guld, c. 1890.

os andre«. Han var meget nøjeregnende overfor Arbejdets Udførelse; saa at sige hver Bog, som skulde afleveres, gik først gennem hans Hænder, og vé den Arbejder, som havde sjustet eller lavet Fejl.

Naturligvis var der megen Brug for Tegning og Komposition til disse mange forskellige Hundredvis- og Tusindvis-Bind. Petersen tog sig selv af de mere jævne og benyttede Kunstnere, hvor Forlagene forlangte det, og dette skete hyppigt. Olrik, Frølich, Fristrup, Aagaard, Jerndorff, Tegner og Heilmann, for blot at nævne enkelte, have tegnet Bind for ham, og det var ikke altid saa lige til at udføre deres Ideer. Nye Fremgangsmaader, som Relief-, Bronze- og Farvetryk, maatte tages i Brug for at opnaa Lighed med Tegningen og for at forhøje Effekten, og de tekniske Vanskeligheder herved kunde undertiden gøre Arbejdet broget nok for Bogbinderen — Resultatet til Tider *for* broget for et kritisk Publikum.

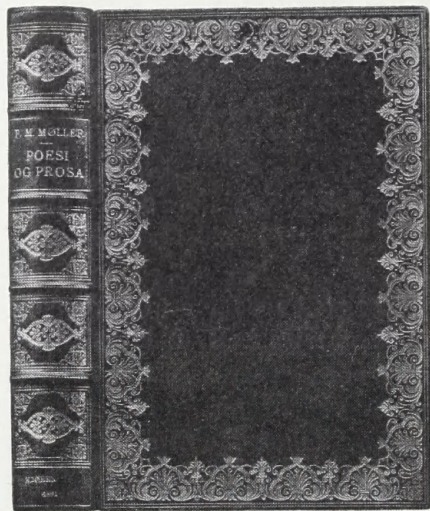
Til Trods for denne Fabriksvirksomhed bevarede Petersen sin gamle Kærlighed til det ærlige Haandværk. I mindre travle Perioder var der Tid til Indbinding af Ekstra-Bind, og det interesserede ham i høj Grad — gammel Haandforgylde som han var — at syse med Sammenstilling af sine gamle og nye Stempler paa tit helt overraskende virkningsfulde Maader. Han tegnede selv, gav Udkast til og lod i Firserne udføre ikke saa faa dekorerede Helbind, og da »Forening for Boghaandværk« omkring 1890 foranledigede et nærmere Samarbejde mellem Kunst og haandværksmæssigt Bogbinderi, var han straks villig til at yde *sin*

Indsats i Arbejdet. Ganske vist studsede han lidt, da han saa Førstegrøden, thi det var imod al gammel Bogbinder-Skik saaledes at skære helt nye Stempler for at forgylde én Bog. Det, at benytte det tilstedeværende Stempelmateriel og at faa noget godt ud af det, stod for ham som den største Kunst, og den senere Udvikling af denne Gren af Faget har delvis givet ham Ret. Men han var trods sin Alder baade klarsynet nok til at kunne følge Fremskridtet og til at se Vindingen derved, og bøjelig og interesseret nok til med Lyst og Forstaaelse at kunne indarbejde sig i disse for ham saa nymodens Former, Farver og Materialier.

Baade til Foreningen og andre udførte han fra 1891 en anselig Række Bestillinger efter forskellige Kunstneres Tegninger, og høstede Anerkendelse herfor i fuldt Maal og i Reglen med Rette. Stærkest kom den til Orde i Udlandet paa Grund af det rige og dygtigt udførte Arbejde, han med megen Møje og Bekostning havde anvendt paa et Bind til Londoner-Boghandleren Tregaskis i 1894. Desværre var det tegnet uden at der fra Kunstnerens Side var taget mindste Hensyn til Haandværkets Teknik, og Petersen selv var bagefter klar over, at dette var en Afvej, som man kun bør betænde én Gang. Han var Andelshaver i de

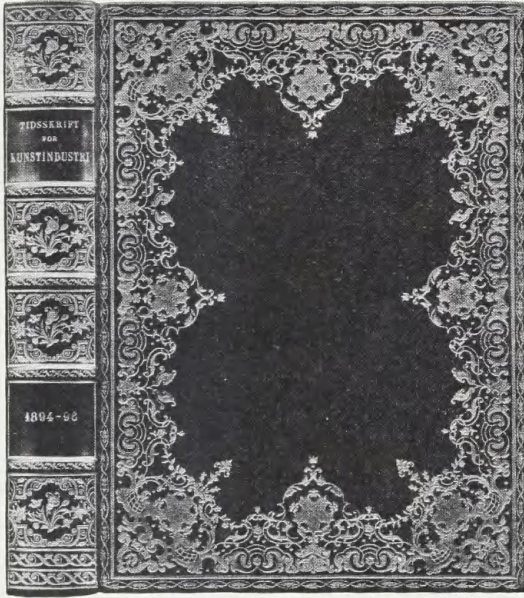

Jubeludgaven af Holberg, Kvart. Pergament, væsentligst Pressetryk, c. 1889.

Oktav. Rødbrunt Maroquin, Haandforgyldning, c. 1894.

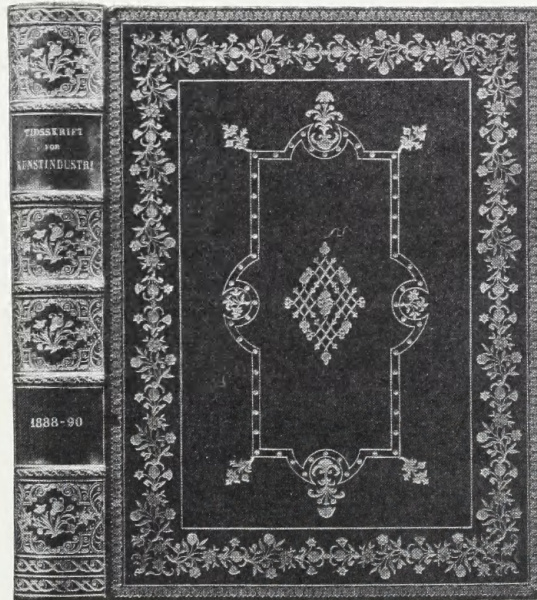

Kvart. Brunt Faareskind, Haandforyldning,
c. 1898.

Øvelse. Thi der stilledes store Fordringer til Forgylderarbejdet, som baade skulde være med »Løvefødder og Gesveisning«, og der skabtes et fortrinligt praktisk Grundlag for *den unge Mester*, som havde Energi og Lyst til at gaa videre. Immanuel Petersen besad begge disse Egenskaber, og han har sikkert ikke ladet sin Øvelse og sine Evner ligge brak i sine første Mesteraar. Ganske vist kendes ikke fremragende Arbejder fra hans Haand fra Tredserne; men de store Bind, han udførte til Udstillingen i 1872, vidne herom og vise tillige, hvilken Indflydelse Mesterstykkernes lovbefalede Dekoration har øvet paa ham. Hetsch's Empire-Ornamenter fra Folio-Mesterstykket blive under Petersens — og muligvis Gravørens — Omformning til sirlige, fint udførte, romersk-stiliserede Akanthus-Blade i Spiraler, Palmetter og Rosetter, og de gotiske Ornamenter fra Kvart-Mesterstykket simplificerer han til Konturstempler. Begge Sæt ere praktiske at arbejde med og lette at sammenføje til en Helhed. Og saa i de store Træk vise disse Bind

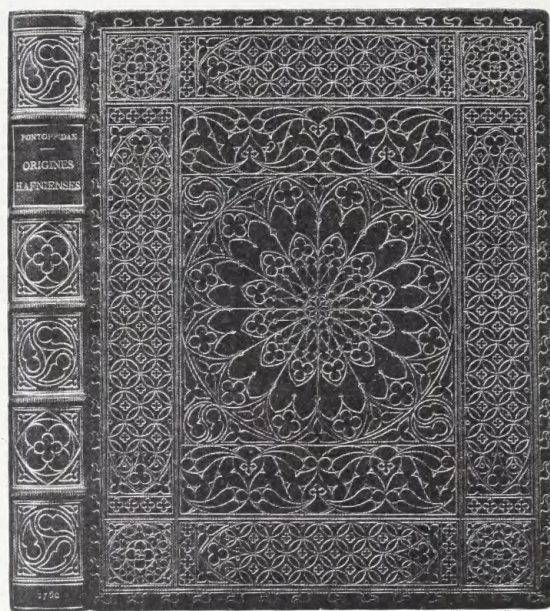
kollektive danske Bogafdelingers Guldmedailler og grand prix'er paa de senere Aars Verdens- og Special-Udstillinger. Næsten alle disse Kunstner-Bind have været afbildede og beskrevne i »Bogvennen« 1893, 1894, 1896, 1898—99 og »Tidsskrift for Kunstindustri« 1888, 1889, 1890, 1892, 1895, 1896.

Naar man gaar Immanuel Petersens ældre haandforyldte Arbejder igennem, tænker man tit med et stille Suk paa, hvilken grundig og alsidig Værkstedsdannelse forrige Tiders Bogbindere fik. Den, der vilde tage Mestergraden, maatte have sit Mesterstykke godkendt af Lavet, og forud for dette laa nødvendigvis lang Tids redelig Stræben og

Kvart. Brunt Faareskind, Haandforyldning, c. 1898.

Kvart i Ruslæder. Haandforyldning med Stempler og Linier, c. 1895.

gen Arbejdstegning. Guldlinien i Kanten er uheldigvis bleven for massiv og jævnlig brudt af Overtryk af Smaastemplerne.

I de følgende Aar arbejdedes der en Del efter gamle franske Mønstre, som dog aldrig kopieredes fuldstændigt, og der anskaffedes dertil flere Sæt Renaissance-Stempler. Saa kom Udstillingen i 1888, hvor Firmaet var smukt repræsenteret med Haand- og Pressetryk og stod udenfor Konkurrence. De svenske Bogbinderes gratiøse Tegninger og overlegne Behandling virkede forbløffende, og i en lille Samling Bogbind fra Pariser-Bogbinderen MARIUS MICHEL fandt man den allerfineste Kunst og den højest udviklede tekniske Dygtighed. Bekendtskabet med disse udsøgte Sager virkede stærkt og ansporende paa vore Bogbindere, og Petersen tog straks fat paa at udnytte de her anviste Midler. Han forsøgte Mosaikarbejde, Skindpaalægning med Schattering i Farverne og i Relief uden Guld, og han anvendte nu ofte betydelig friere Kompositioner; enkelte Blomstergrene, frit henkastede paa Bindet, og andre japansk paavirkede Motiver, endog Figurer og naturalistiske Fremstillinger. End ikke den saakaldte nye Stil blev han upaavirket af. De forskelligartede nye Fremgangsmaader indbød dertil, og han vilde følge med i Bevægelsen, gik undertiden i lutter Iver videre, end han vel burde, og lod arbejde efter Tegninger, som godt kunde være forblevne paa Papiret.

For disse senere Arbejders Vedkommende er det ofte vanskeligt at afgøre, hvor megen Del Petersen selv har i Kompositionen, og hvor meget deraf hans vekslende Haandforyldere have tegnet; men sikkert er det, at Initiativet til Arbejdet altid er udgaaet fra ham og at han har haft det afgørende Ord baade under Tegningens og Arbejdets Tilblivelse. Hans sidste Værk, som han ikke naaede at se fuldført, var den store Udgave af Andersens Eventyr, dekoreret med flyvende Svaner og Tulipaner.

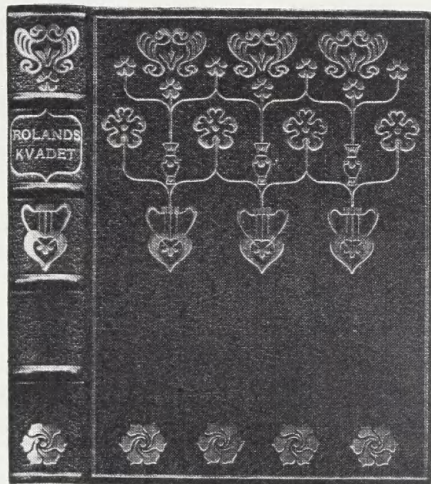
fra 1872 stærk Indflydelse af det overleverede. Hans Hovedmotiv paa en Bogside er altid Indramningen; der kan indlægges megen Opfindsomhed i dens Inddeling, der kan anvendes forskelligfarvet Skind og Blindtryk, tilføjes Hjørner, Titel med Haandtyper, Navnetræk eller Midterparti; men Rammen er der, enten han saa sammenstiller sine egne eller udenlandske Stempler. Den sidste Bog, Immanuel Petersen selv har forgyldt i Haanden med et Knipplingsmønster paa rødt Chagrin, viser, at han har været en Forgylder af høj Rang. Hvert enkelt Stempel staar fint og sirligt og er trykt frisk væk, direkte paa Skindet, uden Benyttelse af no-

Det er maaske Immanuel Petersens største Fortjeneste, at han som Haandværker holdt Fanen højt og Traditionerne vedlige efter Lavstidens Ophør; men det maa ogsaa nævnes til hans Hæder, at han i samme Overgangsperiode ledede det fabrikmæssige Bogbinderi ind paa nye rationelle Bannet. Han var den første, som tog Kraftmaskiner i Brug, og han var Foregangsmand med Anskaffelsen af adskillige nye Hjælpe-maskiner. I det hele taget fulgte han godt med paa hvad der fremkom af nyt udefra; han søgte og forsøgte stadig og stillede med største Beredvillighed sin Erfaring og sin omfattende Viden til andres Disposition. I Lavet var han i lang Tid Bisidder, indtil sin Død var han Bestyrelsesmedlem i »Forening for Boghaandværk«, og i mange Aar sad han i Bestyrelsen for Det tekniske Selskabs Skole; men han afslog andre fremtrædende Tillidsposter, som bleve ham tilbudte. Hans noble Forretningsledelse var almindelig skattet baade af Kunder, Kolleger og Arbejdere, og han var en dygtigere Forretningsmand end de fleste Haandværkere. Han har lidt Skuffelser som Forretningsmand og blandt andet følt Tyngden af at arbejde med fremmed Kapital; men i sine senere Aar kunde han tage forholdsvis fattet mod hvad Skæbnen og nymodens Forretningsgang i Bogverdenen førte med sig.

Naar franske Bogbindere indbyrdes tale om deres Førstemand, Marius Michel, nævnes han altid ved Fornavn. I Omtale forkortedes *vor* afdøde Førstemands Navn som oftest paa samme fortrolige Maade, og næppe helt tilfældigt. Mange — ja der siges de fleste — nulevende Bogbindere her i Byen have arbejdet kortere eller længere Tid hos ham, og ikke faa ere vedblevne at staa i et nært venskabeligt Forhold til ham. De, som ad den Vej have lært ham at kende, vide tilfulde, hvilken dygtig Mester og elskværdig Kollega vi have mistet, og ikke mindst de kunne ogsaa tale med om, hvilket gennemdannet, finttænkende Menneske Immanuel Petersen var.

Anker Kyster.

Oktav i mørkbrunt Maroquin med Haandforfyldning, c. 1901.